

EL PONT

OSOR:

HISTORIA LLEGENDA i TIPISME

per MARUJA ARNAU i GUEROLA

La vila d'Osor, encaixonada per les muntanyes d'un dels extrems de les Guilleries, es troba situada en una estreta i pintoresca vall on conflueixen la riera del propi nom i els torrents de Busquets i Gravalosa. El paisatge és impressionant. Les rodalies boscoses que envolten el poble li presten un encís feréstec i brau que està renyit amb la feblesa. Cal ésser fort per contemplar amb serenitat el domini de les altes penyes que guarden geloses la vila bosquetana.

Un document de l'any 1436, que considerem molt interessant, referint-se a terres de la plana de Pafech pertanyents al senyor de Galliners, anomena la Vall d'Osor i diu que es troba en el terme del Castell de Rupit. Aquesta dada no sembla gaire com cal, puix que el castell de Rupit està situat en ple Cabrerès o Collsacrabra. Potser tal document vol expressar que la Vall d'Osor confronta amb els límits jurisdiccional de dit Castell. Abans, però, en l'any 1094, la Vall d'Osor (així anomenada) consta que pertanyia al Comtat d'Ausona.

Posteriorment formà part de l'extensió territorial del Vescomtat de Cabrera i de Bas (Segle XV). Malgrat això, altres sonyorius exerciren autoritat en el terme. Com era costum llavors

existien els dominis eclesiàstics parroquials llevat dels del Prior del Monestir benedictí de Sta. Maria del Coll.

La casa de Galliners posseï dominis a Osor el Segle XV (Cases de La Mata y de les Romagueres). Noble família, ciutadans de Girona, quan l'any 1416 morí el rei Ferran I, en Pere de Galliners fou un dels cavallers catalans que rebé directament la nova de la mort del monarca.

Els Rechs exerciren el seu senyoriu a la vila. Bernat des Rex ja l'any 1273 actuà de representant del reial patrimoni.

En els segles XIII i XIV es constata el domini de la Casa de Paba.

Els Vilanova tingueren possessions a la vila i als seus voltants fins el segle XVè. Guillem de Vilanova (1434-1453) va ésser subveguer i batlle de Besalú. Aleshores un tal Bernat Coll, home indesitjable i criminós, tenia atemorit el terme. Guillem de Vilanova el perseguí i en venjança, el malfactor calà foc a la casa d'Osor, li damnicà els seus molins i va malmetre 100 cargues de ví que tenia al celler.

Fins el 1472 no hi ha notícia del domini dels *Sarriera a Osor*. Joan II concedí a Mossèn Joan Sarriera les jurisdiccions d'Osor i Anglès per haver-se passat amb altres catalans, al seu partit. Com sia que el territori pertanyia al Comte de Mòdica, reclamà al rei i en 1484 per ordre del Monarca se li restituïren les possessions, amb certes clàusules. S'establiren negociacions entre ambdós interessats i definitivament la Vall d'Osor pertangué als Sarriera.

Els terratrèmols, que assolaren el territori gironí els anys 1373 i 1397 ocasionaren grans desastres en aquests indrets, per bé que no es tenen detalls ni d'aquests ni del que es produí més endavant, cap l'any 1410. Desgraciadament aleshores proliferaven les sacsejades del terreny i l'any 1426 tornaren les terres a sentir les batzegades internes. Ací comencen els documents a donar compte dels efectes de les forces desfermades de la naturalesa:

«L'any 1426, en lo mes de maig comensà tan gran terratrèmol, que en aquest bisbat de Girona enderrocà un lloch que deia Mer (Amer) e Osor, Anglés e San Feliu de Payarols, e moltes cases e masos circumbehins, e noy morí ningú: e les gents hagueren fer barraques defore».

«...totes les cases de la vall e lloch de Osor se son enderrocades, e en lo Castell de Anglés, e en lo lloch de Les Planes, e en lo de Sant Feliu de Pallarols, e lo Castell de Hostoles e Sant Martí de Lemena, e Sant Esteve, Çaloy e Myeres, moltes cases e casi tot lo Castell de Anglés, e moltes esglésies de diverses parroquies, e mol-

tes torres, e cases que eran molt forts, la reparació de les quals es inestimable».

«En 2 d'Agost de 1427 los Jurats de Gerona escrihuen als Consuls de Perpinyà en favor de Sant Pere de Osor els quals per los terratrèmols eran trencats los ponts e enderrocada la esglesia».

* * *

L'ondulant veta s'enfila conduïnt-nos vers el poble. Guaitem, mig esporuguits, les altes muntanyes que empresonen. Una esgarripança ens corre de cap a peus tan sols d'imaginar-nos un terratrèmol d'ací estant. Rebutgem, però, aquests pensaments terrorífics puix que anem a Osor per gaudir d'un jorn festívol. Ací, en aquest marc recollit i ombrívol té lloc un esdeveniment que omple de joia els fills d'Osor: la diada de Sant Pere. Els rostres bruns i recremats dels muntanyencs que tresquen tot l'any a bosc, s'il·luminen amb un somriure profund, tan profund, que fa que s'enfonsin molt endins els secs de les dures galtes. Es arribada la festa. Fins la llum del cel la pregona. Juny, mes blau, fecund de promeses, d'il·lusions. Vells i joves, fadrins i casats, esperen la festa amb frisança. Sí, també els joves, baldament abandonaren la destrall dels avantpassats per cercar feina a ciutat, lluny dels boscos, tornen a la llar. També volen reviure al redós dels seus, la diada de Sant Pere.

Aquest dia, quelcom molt important té lloc a Osor. La província gironina és rica en tradicions i tipisme. I la vila pot presumir d'un meravellós tresor folklòric: el «Ball de! Ciri» que té el seu origen en l'antiquíssima Confraria de la Mare de Déu del Roser. La gent ve de lluny i de prop per veure ballar la Dansa.

Bandolers i Llegenda

Foren aquestes boscuries lloc molt adequat per bandolers i lladres. Recordem el llegendari Joan de Serrallonga i en arribant al poble sol·licitem informació:

— Valga'm Déu! d'en Serrallonga voleu que us parli?

Hem encertat la font documental. La nostra interlocutora, agradable padrina octogenària, gaudeix d'explicar el que li demanem.

— Doncs, escolteu. Sempre vaig sentir a dir al meu pare, que al cel sia, que la nostra finca afrontava la seva, perquè heu de saber que sóc filla de Querós. Ja n'esteu assabentats que el cognom Serrallonga és el de la seva dona?

La nostra resposta és afirmativa. Ací ens trobem amb un dels nombrosos casos que es donen a Catalunya: el que preval és el nom de la casa i si l'heretat passa a una pubilla el marit l'afegeix al seu propi nom. Així succeí en el cas d'en Joan Sala. Es casà amb la pubilla del Mas Serrallonga de Querós i ha passat a la Història amb el cognom de la seva muller.

Prossegueix la velleta:

— Els Serrallonga foren uns propietaris molt rics. Fa un gest amb la mà per expressar millor la seva riquesa. Però en Joan, cert jorn malhaurat, es barallà amb un jove i tingué la malastrugança de matar-lo. Fugí de la justícia i es va fer bandoler. I ja veieu, trobà gust en aquella mala vida. Com més anava, més grosses eren les malifetes, malentrenyat! Ah! Ja va saber trobar bon amagatall: Una cova de les Guílleries que comunicava amb el seu mas per corredors subterranis. Ja us podeu imaginar si n'era de difícil de trobar-lo...!

La simpàtica padrina frueix conversant i és un pou sense fons:

— Mai no n'heu sentit parlar dels mossos d'esquadra?

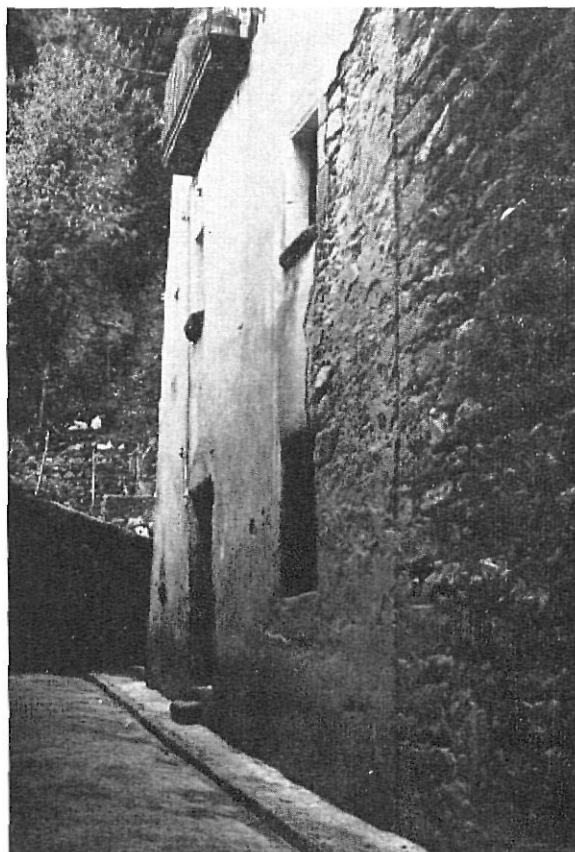
Afirmem.

— Cap l'any mil vuitcents quaranta i escaig tingueren les esquadres una mà de feina que esparverava pels indrets de Querós i Susqueda. Hi havia una partida de bandolers, anomenats «trabucaires». Feia basarda d'anar per aquells entorns. Els bandits tenien espaordit tot el país i negociaven amb les vides dels hisendats, amenaçant-los amb terribles martiris si no afluixaven la bossa... Els pobres mossos d'esquadra exposaven contínuament llurs vides per defensar els disortats veïns. I aquells desfermats bandolers que presumien de bons cristians, abans de martiritzar les seves víctimes acostumaven a dir: «Agenolla't i resa al Crec en un Déu». Per ací trobà la mort a mans dels mossos el temible bandit «Pelacanyes». Aquestes muntanyes van ésser la seva tomba.

— Vós padrina, podrieu fer un llibre de bandolers.

— I que ho digueu.. En sé pla més d'històries. No heu sentit a dir que els cèlebres lladres «Xic Feliu» i «Becaina» eren fills d'Osor? Oh!, Encara hi han descendents de bandolers. N'hi havien forces per ací. I convençuda afegeix:

— Pero podeu estar ben tranquils, són molt bona gent, no tingueu por de res. De pares a fills ha arribat fins els nostres dies una cançó que en «Becaina» va voler compondre abans de morir. Qui la sabia tota era en «Xicu Ramona», Déu l'hagi perdonat. Ell si que tenia un bon feix

La casa d'en "Becaina"

d'històries per explicar. No fa pas molt que va morir. Però potser jo em recordaré una mica...

La simpàtica velleta, malgrat la seva bronquitis, entona amb veu escardada la «cançó d'en Becaina» i d'una estrofa se'n va a l'altra:

«Si Déu em dóna ocasió
me'n posaria a escriure
una cançó.
També us explicaria la soledat
que va tenir en Becaina
amb el seu combat.
La primera sortida que ell va fer
se'n anà a robar el matxu a n'en Bayé...»

I així va seguint la cançó enfadosa. Nosaltres escoltem amb atenció la llarga història del bandoler anomenat «Becaina» pel fet de que tenia per contrasenya «la son».

Uns amics ens acompanyen a veure la seva casa, que encara existeix. No és gaire lluny de l'església. L'antic Castell, avui presó, s'alça amenaçador vora la casa on va néixer el temerari bandoler.

Passat, història, tradició, llegenda... Folklore pur d'un poble clos entre muntanyes que fins i tot serviren de cau a uns homes menyspreables, molts dels quals escolliren aquella desfermada vida per odís i rancúnies.

Dialogant amb nostres amables acompanyants sortim a parlar del gran poeta català Joan Maragall. I heus ací que un d'ells recorda que de molt petit, ja sentia a dir a la seva mare que en Maragall era molt bon amic de la família. La casa pairal i les terres pertanyien al terme de Vilanova de Sau, cap a la carretera de Vic; l'amic poeta els visitava molt sovint i s'inspirà en les tradicions comarcanes, localitzant la capella de Vallclara, propietat de la casa, per donar llum al seu poema «El mal caçador»:

«...La missa matinal
la diuen allà dalt
aixís que es fà de dia...
...El caçadó es daleix
de fora estant l'oeix
amb un genoll a terra...
...al bon punt d'alçar Déu
li bota allà al bell peu
la llebre endiestrada
...s'esventa el gos lladrant,
la llebre fuig botant
i el caçadó al darrera...».

— Anem a casa. Encara tenim temps, abans que comenci la dansa. La mare us posarà en antecedents de la llegenda.

D'ençà que hem arribat a Osor, que ens ofereixen nombrosos incentius que satisfan plenament nostres desitjos. Cerquem tradició i tipisme i trobem tota mena de facilitats a cada pas.

La mai ben ponderada hospitalitat muntanyenca regala les nostres eixutes gorges amb una fresca i agradable beguda: aigua de la font del Borrell, naturalment refrigerada i acompanyada d'unes gotes de licor casolà, que ens refan veritablement.

Asseguts vora el rierol que rega les terres ombrívols de la finca, escoltem complaguts la contalla de la mestressa:

— En son pelegrinatge per aquestes terres, en Joan Maragall conegué la llegenda del «Mal Caçador», aquell que deixà d'oír la Missa per córrer darrera la llebre. A casa nostra gairebé no calia explicar la popular llegenda, puix es pot dir que ja veniem al món coneixent-la. Malgrat això, una esgarrifança ens recorria el cos quan de petits, el gos del mal caçador bordava gemitós. Fins els bordegassos que es jactaven de valents restaven esporoguits. — «Calleu!» — ens deia la mare —, que el mal caçador passa...». La capella de Vallclara pertanyia a les nostres terres. I veus ací que fou nostra esglesiola el punt que escollí el mal caçador per guaitar des de fora, genoll a terra, any darrera any, la Sagrada Hòstia que lentament s'alçava vers el cel, repetint-se el Sacrifici Diví d'aquell capvespre llunyà, celebrat vora l'home que havia de traïr el Mestre...

Una llegenda molt semblant l'hem sentida a Cassà de la Selva referint-la a l'origen de l'escut de la vila. Els avantpassats eren molt amics d'aquesta mena d'històries que és transmetien de pares a fills, i anant d'ací i d'allà, cadascú se l'apropiava a la seva manera.

Els refilets de la tenora ens desperten del somni llegendari. No ens cansaríem de sentir a la que un dia fou la pubilla de Vallclara, però volem anar a la plaça on ballaran el «Ball del Ciri», espectacle que no voldríem deixar-nos perdre.

El «Ball del Ciri»

Bé, hem trobat bon lloc. Vora nostra, un avi. No podíem demanar res millor. Apreciem que els seus ulls guspíregen d'entusiasme mentre es mira els balladors que es preparen. Les mans a les butxaques, el cigar gruixut, mal fet, mig apagat, s'aguanta moll a un racó dels llavis sarmientosos. El flaviol llença al vent les notes estridents, preceptives de la dansa. Aleshores, els minyons d'avui, lluint les gales d'un ahir endin-sat a la llunyania, comencen a trenar els passos del ball cerimoniós i antiquíssim.

El «Ball del Ciri»

El nostre veí taral·leja la melodia. El cigar resta enganxat al llavi inferior; el moviment de la boca fa que es desprengui la cendra, tot esquitxant la pitrera de voladores i subtils espurnes, mentre els peus se li'n van, seguint el compàs.

Somriem. I li dirigim la paraula:

— Prou que ballàrieu vos també, veritat avi?

— Les vegades que jo l'he ballada...!

En veure ballar la «Dansa del Ciri» en aquell carrer ample d'Osor, el nostre esperit s'eleva. El poble català, ric de naturalitat i senzillesa, ha imprès a les seves danses tradicionals un segell galant i senyor, plé de suau lluminositat, tan a to amb el cel clar i seré que el cobreix, en consonància amb la idiosincràsia camperola i popular, que revela el fons d'una aristocràcia innata.

El vell segueix tots els passos de la dansa, talment com si la ballés. Quan s'acaba, fins i tot diríem que sua de cansament, Torna a encendre un cigar i es disposa a fer la xerrada:

— L'origen d'aquesta dansa es remunta a un temps molt llunyà. Data de l'antiquíssima Confraria de la Mare de Déu del Roser. Llavors cuidaven de l'altar quatre pavordeses. Quines robes més maques lluïen aquelles mosses! I ben mudades, sortien a fer la capta amb una grossa bacina d'aram que tenia al mig una petita imatge de la Verge. La vigília del dia de Pasqua, les quatre pavordesses feien una bona replega d'ous i aviram que els hi donaven les famílies de pagès per oferir a la Mare de Déu i aquests regals es rifaven després de les misses dominicals que es celebraven des del dia de Pasqua al de Sant Pere.

— I la recaptació?

— Tots els diners anaven a la caixa de la Confraria. Així es pagaven les despeses de cera i les festes que es feien durant l'any. Encara en tenien per tortells, que també es rifaven. Hi havia dues pavordesses fadrines, una de vila, l'altra de pagès. Les altres, casades. La pavordessa major invitava a dinar les companyes a casa seva. I havia de cuinar ella, perquè així ningú podia dir que no ho sabia fer. Aquests càrrecs duraven tot l'any i el dia de la festa major es feia la rellevada. Que n'era de bonica aquesta diada! Aprés la missa major refilava la cobla i les pavordesses ballaven el Contrapunt amb els respectius marits. Les fadrines, plenes d'il·lusió, ho feien amb els festejadors que sol·licitaven tal honor.

— No costa gaire adonar-se que preferiu aquell temps.

— Parlem-ne. Allò era molt bonic, però ara no s'hi està pas malament. Jo passo molt bones

estones al cafè, fent la partida i guitant la «tele». Ja se n'arriben a veure de coses maques en aquest cine petit...

Certament, que n'és de trempat el nostre interlocutor. Nascut en un altre segle, no es troba gens estrany endinsat a la voraginosa era espacial.

— i actualment, no es segueix l'antiga tradició de les pavordesses?

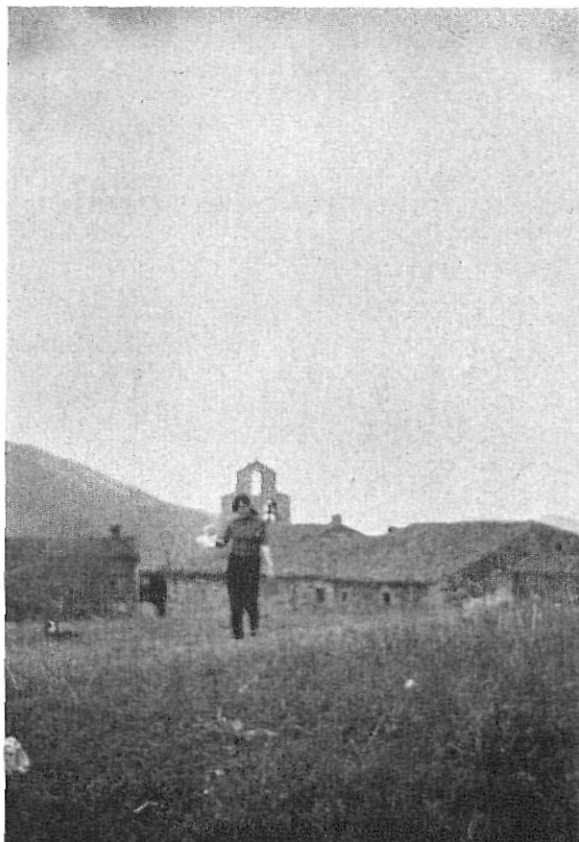
— No. Ara balla la dansa el jovent. Els nois i noies que tenen traça per fer-ho. El vestuari és propietat de l'Ajuntament.

Restem pensatius i un dubte ens assalta: Seguirà el jovent del poble mantenint amb l'esperit ferm, la dansa antiquíssima? No voldríem que desaparegués aquest llegat dels avantpassats d'un poble que expressa amb la seva dansa la continuïtat d'un art pur de la terra i dels seus costums. De moment, però, ens satisfà que sia precisament la jovenalla qui la balli. D'aquesta manera perdurarà.

Volem marxar i en acomiadar-nos de l'amable vellet, ens diu:

— No marxeu encara. Us agraden les cantúries? Heu de saber que tenim un Chor molt bó

Santuari del Coll

al poble. I un director que val totes les pessetes, encara que no cobri res per dirigir-lo. Puja d'Anglès per fer els assaigs, expressament. No marxeu, que ara cantaran.

I després d'haver sentit aquest Chor compacte de fermes veus masculines, reforcem la nostra idea: un poble que canta i balla, tal com avui hem vist a Osor, jamai claudicarà i podem afirmar que les seves tradicions perduran.

La Mare de Déu del Coll

Una ullada als alts cimadals que ens envolten fa que recordem el Santuari de la Mare de Déu del Coll, que vetlla la vila i les runes del que fou Castell de Solterra i posteriorment capella de Sant Miquel. La gent d'Osor sempre ha tingut gran devoció i apreciació a la Verge del Coll i el seu origen data de molt antic.

En temps de la Reconquesta, D. Benet de Cabrera i els seus estols defensaren amb gran braó aquelles contrades. Els moriscs, però, aconseguiren apropiarse d'una torre i d'allí estant rebutjaren l'atac dels cristians. Fou endebades perquè els defensors de la fe de Crist, encoratjats pel seu capdill, emvestiren la torre amb empenta fera. Quan ja la victòria semblava segura, caigué fulminat Don Benet a terra, sagnant-li el coll a borbollades. La ferida era greu i no hi havien

esperances de vida. Però Déu va voler que el seu paladí no morís d'aquella feta. El moribund s'aclamà a la Verge: «Mare de Déu del Coll, ajudeu-me». Aleshores, la Reina del Cel s'aparegué al seu devot i agraint-li la constància i el zel que sempre havia demostrat per defensar la causa cristiana, el guarí de les ferides. Tanmateix li expressà la seva voluntat perquè en aquell lloc s'hi construís una Capella a honra seva, proment un sens nombre de gràcies a tots els qui li preguessin amb fervor.

L'any d'erecció de la primera capella, construïda poc després de la victòria contra els moriscs fou el 912.

L'arranjament parroquial que es plantejà conforme al Concordat de l'any 1851, acordà que l'extensa Parròquia d'Osor havia de dividir-se en tres: la d'Osor, la de Sta. Creu d'Horta, que fins llavors havia servit de sufragània d'Osor i la de la Mare de Déu del Coll. Aquesta última va perdre els seus legítims posseïdors, els monjos, degut al seu enclavament dintre dels límits de la parròquia d'Osor i en virtut de la subhasta que es va fer pel mes d'octubre de 1842, per efecte de les lleis de desamortització, els béns del Monestir i Santuari del Coll passaren a mans laiques. El Rnd. Joan Turón, Rector d'Osor, redimí gran part del patrimoni, anomenat de Maria Santíssima, en 1860 i 1880. El Senyor Bisbe de Vic, Dr. D. Josep Morgades i Gili, adquirí aquells béns el 14 novembre del 1884, assegurant així la seva propietat.